

НАВЧАЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК У ВНЗ ЯК ЗАСІБ КЕРУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДНЗ

У статті розглянуто місце, роль та значення навчального підручника у ВНЗ у системі підготовки майбутнього вихователя ДНЗ; визначено, що його функції і структура детерміновані цілями й завданнями навчального процесу й конкретної спеціальної дисципліни; доведено, що управління пізнавальною діяльністю студентів за допомогою навчального посібника здійснюється в результаті цілеспрямованої організації навчального тексту та його структурування за моделлю.

Ключові слова: навчальний підручник, пізнавальна діяльність, навчальний текст, майбутній вихователь.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів, що ХХІ ст. буде століттям знань, інформації, стрімкого розвитку нових технологій. Вочевидь це вимагає розширення масштабів і зростання рівня освіти, поліпшення якості підготовки фахівців, а головне – розвитку самої людини, її творчих здібностей.

Однією з найбільш складних проблем сучасного етапу реформування освіти є підвищення якісного рівня діяльності вищих навчальних закладів. Говорячи про якість вищої освіти, необхідно акцентувати увагу на проектуванні змісту навчального процесу, дидактиці вищої освіти ХХІ ст., нових, більш ефективних педагогічних технологіях, нових модифікаціях навчальної літератури та інноваційних засобах навчання, розрахованих на підвищення ефективності освіти, активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Прийнято вважати, що вузівська навчальна література – широко використовуваний компонент системи засобів навчання, що поєднує в собі всі елементи навчального процесу і в той же час активно впливає на організацію навчальної діяльності студентів, на характер і якість їх знань. Вимоги до навчальної літератури не можуть залишатися незмінними, оскільки детермінуються цілями, завданнями, методами навчання, а також роллю, що відводиться їй, і функціями, які вона покликана реалізувати в ході навчального процесу у вищій школі. Навчальні книжки повинні постійно оновлюватися, удосконалюватися відповідно до досягнень науки, запитів життя й суспільства. Для цього необхідні спеціальні наукові дослідження, аналіз виданої навчальної літератури, узагальнення досвіду, накопиченого в нас у країні й за кордоном, облік вимог педагогіки, психології, лінгвістики, соціології, книгознавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історико-педагогічні та теоретичні питання організації професійно-практичної підготовки фахівців дошкільного профілю розкрито у працях вітчизняних дослідників: Л.Артемової, Г.Беленької, О.Лук'яненко, Л.Машкіної; російських науковців: О.Абдуліної, Ю.Варданян, С.Кисельгофа, Н.Кузьміної, С.Полянського, В.Сластьоніна. Процес управління навчально-пізнавальною діяльністю молоді відображено в наукових працях Є.Белкіна, Т.Дмитренко, Л.Клименко, Н.Тализіної, Ю.Щербаня.

Питанням розробки та видання навчальної літератури в нашій країні приділялася належна увага протягом усієї історії вищої школи. І сучасний етап не є винятком: одне із важливих завдань реформи загальноосвітньої і професійної школи – поліпшення чинних і створення нових підручників та навчальних посібників з усіх дисциплін, що вивчаються.

Формування цілей статті (обов'язкова постановка завдання). У пропонованій статті ми поставили за мету схарактеризувати навчальний підручник ВНЗ як засіб керування пізнавальною діяльністю майбутнього вихователя ДНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибокі зміни у змістовній структурі навчального процесу сучасної вищої професійної освіти (багаторівнева система освіти, розробка нових державних освітніх стандартів, збільшення годин на самостійну роботу

студентів, упровадження сучасних освітніх та інформаційних технологій у навчальний процес тощо) призвели до необхідності переосмислити вже сформовані уявлення про навчальну книжку для вузів, переглянути наявні вимоги до навчальної літератури. Завданням надзвичайної важливості об'єктивно визнається видання підручників та навчальних посібників, які сповна відповідають вимогам нашого часу.

Проте низка підручників і навчальних посібників не розв'язують завдань сьогодення, а отже, не сприяють достатньою мірою формуванню нового типу мислення студентів. На сучасному етапі розвитку науки та освіти в навчальній книзі має знайти відображення конкретна система навчально-пізнавальної та практичної діяльності студентів, за допомогою якої буде реалізовано процеси набуття знань, формування та вдосконалення ключових компетенцій і в ході якої розвивається інтерес майбутніх фахівців до предметів, що вивчаються. Це явище викликає необхідність уточнення, а в деяких випадках і перегляду багатьох основоположних питань щодо ролі й функціонального навантаження навчальної книги в освітньому процесі сучасного вузу [3].

Оскільки функція управління визнана однією з провідних у навчальному процесі сучасної вищої школи, виникає необхідність аналізу та вивчення навчальної книги як одного із засобів управління пізнавальною діяльністю студентів, бо фактор управління необхідно розглядати й на рівні засобів навчання.

Аналіз результатів досліджень, що відбивають стан цієї проблеми в педагогічній науці, книговидаванні, психолінгвістиці та практиці вузівського викладання, наочно показав, що її актуальність у цей час визнається фахівцями різних галузей знань. Однак у більшості опублікованих праць тільки констатується практична необхідність розв'язання проблеми. Дослідники, одноголосно визнаючи, що навчальна книга (підручник) – важливий засіб організації та активізації навчальної та творчої діяльності студентів, не вказують способів управління нею за допомогою навчального тексту вузівського посібника. Розв'язати цю проблему не на емпіричному, а на суворо науковому рівні надзвичайно важливо, адже так звану внутрівузівську літературу, випускають практично всі вузи країни. Тому необхідність вироблення обґрунтованих критеріїв оцінки відповідності навчальних видань цілям та завданням вузівського навчання закономірна.

Щоб розв'язати цю важку задачу, необхідно знайти відповіді на наступні питання: якими є типологічні особливості підручника та навчального посібника; яке місце посідає і повинна посідати навчальна література в сучасному навчальному процесі ВНЗ; як підвищити роль навчальної книги в розв'язанні завдань формування творчої активності студентів; які можливості навчального посібника в управлінні їх пізнавальною діяльністю?

Навчальні посібники зі спеціальних курсів і нових дисциплін – найбільш розповсюджений різновид навчальних вузівських видань. Однак так званий монографічний тип навчального посібника, якого прагнуть автори і вузівські видавці, і неухвага до його методичної організації не можуть повною мірою сприяти реалізації завдань сучасної вузівської освіти. Змінені цілі вищої школи прийшли у протиріччя з традиційною формою презентації матеріалу в навчальних книгах, автори яких не використовують багатьох можливостей навчального тексту в управлінні пізнавальною діяльністю студентів [2].

Визначення ролі й функцій навчального тексту у вузівському освітньому просторі вимагає встановлення понятійної парадигми, що визначить характеристику різних навчальних видань. Одним з найсерйозніших питань стану та видання навчальної вузівської літератури багато дослідників цілком обґрунтовано вважають відсутність чіткої номенклатури видань. Можна стверджувати, що перехід до нового типу змісту освіти вимагає репрезентації навчальної інформації в нових пізнавальних (когнітивних) структурах, значно інтегруючих стабільні “змістовні структури”, використовувані у вузівській навчальній книжці до цих пір. Дотепер у літературі надто різні погляди на критерії типології навчальних видань, немає однозначності у визначенні термінів, пов'язаних з вузівською навчальною книгою. У визначеннях понять “підручник” і “навчальний посібник”, поданих у літературі, змішуються вимоги, які пред'являються до цих видань, з їх стійкими ознаками. З

урахуванням найбільш уживаних визначень вузівських навчальних книг, поданих у спеціальній педагогічній та книгознавчій літературі, авторитетних довідкових виданнях, складено термінологічний словник. На нашу думку, специфічними ознаками вузівського підручника є призначення цієї навчальної книги для отримання фундаментальних знань з дисципліни, систематичний виклад навчального матеріалу, переважання концептуальної та наявності фактографічної інформації. У більшості проаналізованих визначеннях поняття “навчальний посібник” як сутнісні виділяються наступні ознаки: призначення цього виду видання для розширення, доповнення, конкретизації матеріалу, викладеного в підручнику чи поглибленого вивчення дисципліни, наявності фактографічної і переважання спеціальної та методичної інформації.

З огляду на виявлені в результаті порівняльного аналізу узагальнювальними характеристиками навчального посібника є його ознаки, об’єктні характеристики, тобто належність до певної категорії об’єктів, і призначення; можна констатувати, що дослідження суті вузівського навчального тексту не можуть цілком задовольнити визначення навчального посібника, що є в літературі. Тому ми пропонуємо визначення, подане з урахуванням предмета нашого дослідження. Вузівський навчальний посібник – навчальний текст, цілеспрямовано структурований для репрезентації додаткових знань, представлених у підручнику, для більш глибокого дослідження студентами сутності специфічного об’єкта конкретної навчальної дисципліни і є засобом управління їх пізнавальною діяльністю [2].

Теоретичний аналіз вузівської навчальної літератури дає підставу зробити висновок, що навчальний посібник є компонентом системи засобів навчання, яка постає в якості елемента системи більш високого порядку – процесу навчання. Оскільки кожна система характеризується певними функціями, які детермінуються її цілями і завданнями, вузівський навчальний процес як система покликаний за допомогою адекватних його цілям і завданням методів та засобів реалізовувати такі дидактичні функції: інформаційно-комунікативну, пізнавальну, мотиваційно-стимульовальну, організаційно-керувальну, самоосвітню, дослідницьку, розвивально-виховну, контрольну-оцінювальну. Навчальний посібник у його сучасному вигляді є складною системою, що моделює реальний освітній процес, тому функціонально-цільове призначення навчального посібника повинно бути адекватно функцій системи дидактичних засобів і процесу навчання в цілому.

Навчальний посібник зі спеціальної дисципліни, адекватний цілям та завданням сучасної вузівської освіти – це поліфункціональна дидактична система, покликана здійснювати цілеспрямоване управління пізнавальною діяльністю студентів, формувати їх активне ставлення до розв’язування різних навчальних і професійних проблем.

З поняттям функції діалектично пов’язане поняття структури, тому що будь-яка система має певну функціональну та структурну організацію. Єдність функції та структури розкривається в багатоступеневості процесів управління. Ураховуючи важливість цього аспекту для нашого дослідження, ми розглядаємо вузівську навчальну книгу як систему, внутрішній устрій якої (структура) задається загальним її проявом – властивостями, дидактичними функціями. Оптимальне керування пізнавальною діяльністю студентів у навчальному процесі з використанням навчального посібника зі спеціальної дисципліни здійснюється за умови реалізації його дидактичних функцій і структурування за запропонованою моделлю: зміст, передмова, вступ, основний текст, таблиці, ілюстрації, вказівки, рекомендації, питання, тести, завдання, задачі, висновки, резюме структурної частини, висновки, рекомендована література, примітки, додатки, покажчики, бібліографія. Кожен структурний компонент реалізує певні функції навчального посібника. Цілеспрямована організація навчального тексту в посібнику, відповідна цій структурно-функціональній моделі, управляє розвитком ключових компетенцій студентів, їх самостійної пізнавальної і дослідницької діяльності, закономірностям засвоєння та застосування знань [5].

На наш погляд, реалізація представленої моделі вузівського навчального посібника буде сприяти вдосконаленню системи управління пізнавальною діяльністю студентів у

цілому і всіх її складових елементів зокрема, а також створенню умов для підвищення професіоналізму майбутніх фахівців та їх особистісного розвитку.

Організація пізнавальної діяльності студентів за допомогою навчальної книги передбачає не лише повідомлення інформації та засвоєння знань, але і складну систему управління формуванням ключовими компетенціями фахівця, орієнтацію на розвиток розумових, креативних здібностей, дослідницьких умінь і навичок. Управління пізнавальною діяльністю студентів за допомогою навчальної книги здійснюється в результаті цілеспрямованої структуризації й певної організації навчального тексту (найбільш раціональними є наступні способи його організації: презентація, пояснення, організація тренування та застосування навчального матеріалу, контроль чи самоконтроль), при якій використовуються дидактичні можливості кожного структурного компонента навчального посібника для формування й розвитку різних умінь і навичок розв'язання проблем, володіння різними розумовими прийомами. Кожен структурний компонент системи “навчальний посібник” є своєрідним блоком управління пізнавальною діяльністю студентів і реалізує певні дидактичні функції.

Передмова та введення виконують роль засобів орієнтування, за їх допомогою здійснюється реалізація мотивації, стимулювання, навчально-пізнавальної діяльності студентів, підготовка їх до роботи з навчальним текстом спеціальної дисципліни. Основний текст здійснює управління формуванням науково-теоретичного мислення студентів, слугує своєрідною орієнтовною основою розв'язання різноманітних проблем спеціальної дисципліни; закономірності розв'язання проблем використовуються для управління пізнавальною діяльністю студентів у процесі їх роботи з навчальною книгою. Питання, тести, завдання, задачі, вправи в навчальному тексті реалізують оволодіння операціями і прийомами творчого мислення, стратегією і тактикою наукового дослідження, стимулюють розвиток прийомів розумової діяльності (узагальнення, установлення причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, аргументація). Інструктивні матеріали організують у суворій логічній і смисловій послідовності наступні студентам розумові операції та практичні дії. Показники, примітки, бібліографія не лише знижують трудомісткість пізнавальної діяльності учнів, але й забезпечують мотивацію до неї, спонукають до потреби отримання інформації, сигналізують про дефіцит знань. Спрощенню доступу до пропонованої інформації та її сприйняття сприяє художньо-поліграфічне оформлення навчальної книги: це і продумана система рубрикації, і підрозділ тексту на основний, додатковий і пояснювальний, і наявність системи наочних засобів, і побудова апарату видання. Для кожної групи названих елементів структури навчальної книги можна знайти специфічні композиційні засоби, представити їх студентам так, щоб сприяти мотивації навчання, активізації їх пізнавальної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Навчальний посібник є компонентом вузівської системи навчального процесу, тому його роль, місце в навчанні й вихованні студентів, вимоги до нього, його функції і структура детерміновані цілями й завданнями навчального процесу й конкретної спеціальної дисципліни.

Сучасний вузівський навчальний посібник з спеціальної дисципліни – це складна поліфункціональна дидактична система, покликана здійснювати цілеспрямоване управління пізнавальною діяльністю студентів, формувати їх компетенції та навички розв'язання різноманітних навчальних і професійних проблем. Управління пізнавальною діяльністю студентів за допомогою навчального посібника здійснюється в результаті цілеспрямованої організації навчального тексту та його структурування за моделлю: зміст, передмова, вступ, основний текст, таблиці, ілюстрації (схеми, графіки, малюнки, фотографії), приклади, указівки, рекомендації, питання, тести, завдання, задачі, вправи, висновки, резюме структурної частини, висновки, рекомендована література, примітки, додатки, показники, бібліографія. Як засоби управління пізнавальною діяльністю студентів у навчальному посібнику виступають вищеназвані структурні компоненти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи: [навч.-метод. посіб.] / Артемова Л.В. – К.: Кондор, 2008. – 272 с.
2. Березикова Т.И. Создание вузовской учебной книги: проблемы редактирования / Т.И. Березикова // Учебник третьего тысячелетия: создание, издание, распространение: Материалы 2-й международной научно-практической конференции. 18-20 июня 2002 г. – Санкт-Петербург: СПб., 2002. – С. 73-80.
3. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: [монографія] / Г.В. Беленька. – К.: Світоч, 2006. – 304 с.
4. Коваленко О.Е. Методика професійного навчання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.Е. Коваленко. – Х.: НУА, 2005. – 359 с.
5. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура функціонування, тенденції розвитку. / В.І. Луговий; за заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.
6. Педагогіка управління: навч. посіб. / Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, З.О. Черваньова. – Х.: НТУ “ХПІ”, 2003. – 408 с.

Замороцкая В.В.

ВУЗОВСКИЙ УЧЕБНИК КАК СРЕДСТВО УПРАВЛЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОУ

В статье рассматривается место, роль и значение вузовского учебника в системе подготовки будущего воспитателя детского сада; определено, что его функции и структура детерминированы целями и задачами учебного процесса и конкретной специальной дисциплины; доказано, что управление познавательной деятельностью студентов с помощью учебного пособия осуществляется в результате целенаправленной организации учебного текста и его структурирование по модели.

Ключевые слова: учебник, познавательная деятельность, учебный текст, будущий воспитатель.

Zamorotskaya V.V.

TEXTBOOKS FOR HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AS A MEANS OF MANAGING PERCEPTUAL ACTIVITIES OF FUTURE KINDER-GARTEN INSTRUCTORS.

The article deals with defining the place, role and importance of a textbook for higher educational establishment in the wholesome system of preparation of a future kindergarten instructor. It is defined that functions and structure of a textbook are determined by the aims and tasks of a study process and particular special subject. It is proved that managing the perceptual activities of students with the help of a textbook is carried out as a result of purposeful organization of a study text and its structuring in accordance with the model.

Key words: textbook, perceptual activities, study text, future kindergarten instructor.

УДК 37:316.723

Ібрагімова Л.С.

ІННОВАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ – УМОВА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Розглянуті інноваційні процеси, що відкривають нові можливості в засвоєнні студентами основ професійної культури за допомогою прогнозувань освітнього середовища вузу

Ключові слова: педагогічна діяльність, інновація, педагогічна культура, освітнє середовище, навчальний заклад

Наш час певною мірою можна назвати часом буму інноваційно-педагогічної активності. З трибун звучать заклики до стимулювання інноваційної професійної поведінки.